

4. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ. КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА. СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА. ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ. СУДОУСТРІЙ. ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

DOI:10.35774/app2026.01.179
УДК 347:232:343:325:336.7

Ольга Карапетян,

кандидат економічних наук, доцент кафедри
безпеки та правоохоронної діяльності
Західноукраїнський національний
університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8747-7631>

Юрій Коженювський,

здобувач ступеня доктора філософії,
Західноукраїнський національний
університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0004-5229-1484>

ІНСТИТУЦІЙНА РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОЇ РОЗВІДКИ В КОНТЕКСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ЦИВІЛЬНОЇ КОНФІСКАЦІЇ

У статті досліджується інституційна роль Державної служби фінансового моніторингу України (Держфінмоніторингу) в системі фінансової розвідки в контексті застосування механізмів цивільної конфіскації. З урахуванням сучасних викликів – правових, технологічних, інституційних та міжнародних – визначено основні напрями реформування діяльності Держфінмоніторингу. Проведено компаративний аналіз зарубіжного досвіду (Велика Британія, США, Франція, Італія), який дозволяє адаптувати кращі практики до українського правового поля. Запропоновано концептуальні зміни в законодавчому забезпеченні та міжвідомчій коорди-

© Ольга Карапетян, Юрій Коженювський, 2026

нації задля посилення ефективності боротьби з незаконними активами без потреби у кримінальному вирокі.

У дослідженні використано комплекс загальнонаукових та спеціально-юридичних методів, зокрема системно-структурний, формально-правовий, порівняльно-правовий та функціональний методи. Також застосовано елементи аналізу правозастосовної практики та інституційного підходу для оцінки ефективності механізмів цивільної конфіскації.

Окрему увагу приділено співвідношенню механізмів цивільної конфіскації з принципами верховенства права, гарантіями права власності та стандартами Європейської конвенції з прав людини, що є критично важливим у контексті євроінтеграційних зобов'язань України. Обґрунтовано необхідність посилення аналітичної складової фінансового моніторингу шляхом впровадження ризик-орієнтованих підходів, використання інструментів великих даних та штучного інтелекту для виявлення складних схем легалізації доходів.

Ключові слова: Фінансова розвідка, Держфінмоніторинг, цивільна конфіскація, незаконне збагачення, FATF, фінансові злочини, міжнародна співпраця.

Karapetyan O., Kozhenovskiy Yu.

Institutional role of the state financial monitoring service of Ukraine in the financial intelligence system in the context of applying civil confiscation mechanisms

The article examines the institutional role of the State Financial Monitoring Service of Ukraine as a key subject of the national financial intelligence system in the context of applying civil confiscation mechanisms. It is emphasized that under conditions of armed aggression, expansion of sanctions regimes, and the growth of transnational financial crime, civil confiscation becomes an effective financial-legal instrument for depriving illicit assets without the necessity of a criminal conviction.

Considering contemporary legal, technological, institutional, and international challenges, the main directions for reforming the activities of the State Financial Monitoring Service of Ukraine are identified. Particular attention is paid to strengthening its analytical and preventive functions, improving interagency coordination with law enforcement bodies, anti-corruption institutions, and judicial authorities, as well as enhancing international information exchange within global financial intelligence networks.

The article presents a comparative analysis of foreign experience in the application of civil confiscation mechanisms in the United Kingdom, the United States, France, and Italy. This analysis makes it possible to identify effective models of institutional interaction and legal regulation that may be adapted to the Ukrainian legal system, taking into account national specificities and European integration priorities.

Special focus is placed on the correlation between civil confiscation mechanisms and the principles of the rule of law, protection of property rights, and compliance with the standards of the European Convention on Human Rights. This issue is of particular importance in the context of Ukraine's obligations arising from the European integration process. The necessity of improving the legislative framework governing civil confiscation is substantiated, with due regard to the case law of the European Court of Human Rights and the recommendations of the Financial Action Task Force (FATF).

The study employs a set of general scientific and specialized legal research methods, including systemic-structural, formal-legal, comparative-legal, and functional approaches. Elements of case-law analysis and an institutional approach were also applied to assess the effectiveness of civil confiscation mechanisms.

The article also justifies the need to enhance the analytical capacity of financial monitoring through the implementation of risk-based approaches and the use of big data analytics and artificial intelligence technologies. It is concluded that strengthening the institutional role of the State Financial Monitoring Service of Ukraine and improving coordination mechanisms will increase the effectiveness of combating illicit assets and ensure the sustainable development of the national financial security system.

Keywords: financial intelligence, State Financial Monitoring Service of Ukraine, civil confiscation, illicit enrichment, FATF, financial crimes, international cooperation.

Постановка проблеми. Питання цивільної конфіскації на сьогодні набуває особливої актуальності в умовах збройної агресії проти України, тотального виклику національній безпеці, а також необхідності повернення активів, здобутих злочинним шляхом. У цьому контексті ключову роль відіграє Державна служба фінансового моніторингу України - національний підрозділ фінансової розвідки, відповідальний за виявлення, аналіз та передачу правоохоронним органам інформації щодо підозрілих фінансових операцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання цивільної конфіскації в контексті протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, викликає дедалі більший науковий інтерес у зв'язку з інтеграцією України до міжнародного правового простору та імплементацією передових практик. Цій

тематичі присвячено дослідження таких науковців, як Бойко І. Д., Боярова А. В., Бусол О. Ю., Демидюк О. В., Кальман О. О., Крупчан О. Д., Лавренюк Ю. О., Шумило М. О. та Шумило О. В.

У наукових працях розглядаються різні аспекти цивільної конфіскації: її правова природа, співвідношення з кримінальною конфіскацією, проблеми доказування, дотримання стандартів справедливого судочинства, а також співвідношення з правами власності. Водночас окремі питання залишаються малодослідженими, зокрема це стосується процесуального механізму застосування цивільної конфіскації в Україні, її ефективності як превентивного інструмента фінансового контролю, а також практичної реалізації норм у рішеннях судів. Недостатньо опрацьованим залишається також питання гармонізації українського законодавства з положеннями міжнародних конвенцій, зокрема Конвенції ООН проти корупції та Директив ЄС у сфері конфіскації.

Отже, подальше наукове дослідження інституту цивільної конфіскації є актуальним і необхідним для вдосконалення національного механізму боротьби з незаконним збагаченням і підвищення ефективності правозастосування у сфері фінансової безпеки.

Метою дослідження є з'ясування інституційної ролі Державної служби фінансового моніторингу України (Держфінмоніторингу) в системі фінансової розвідки як ключового суб'єкта національного механізму протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, з акцентом на її участі в реалізації механізмів цивільної конфіскації. У межах цієї мети дослідження спрямоване на виявлення правових, організаційних та функціональних аспектів діяльності Держфінмоніторингу, аналіз його взаємодії з правоохоронними та судовими органами, а також на оцінку ефективності його дій у виявленні та фіксації активів, що можуть підлягати цивільній конфіскації в рамках фінансових розслідувань.

Методи дослідження. У дослідженні застосовано діалектичний, системно-структурний, формально-юридичний, порівняльно-правовий методи, а також методи аналізу, синтезу та узагальнення. Вони дозволили комплексно оцінити інституційну роль Держфінмоніторингу в системі фінансової розвідки та його участь у механізмах цивільної конфіскації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Цивільна конфіскація (англ. non-conviction based confiscation) – це форма відчуження майна, що використовується без попереднього кримінального вироку. Така модель вже давно інтегрована в практику Великобританії, США, Італії, Канади, де правові системи адаптовані до прецедентного або мішаного типу юриспруденції. В Україні ж відповідні положення з'явилися лише у 2019 році у вигляді змін до Цивільного кодексу та Закону України 361 [1].

«Цивільна конфіскація – це форма правової відповідальності, що ґрунтується не на доведенні вини особи у злочині, а на аналізі законності походження активів. Вона передбачає, що держава, за визначених обставин, може звертатися до суду з вимогою вилучити майно, щодо якого існує обґрунтована підозра у його злочинному походженні, навіть якщо особу не було засуджено або не висунуто обвинувачення.

Такий підхід суперечить традиційній презумпції невинуватості, але є виправданим у контексті правової презумпції законного походження майна. Цивільна конфіскація зосереджена на самому майні, а не на поведінці особи.

У міжнародному праві цей механізм підтримано в:

- Конвенції ООН проти корупції (ст. 31),
- Рекомендаціях FATF (особливо № 4 і 38),
- Стратегії ЄС щодо повернення активів (EU Asset Recovery Strategy, 2020)» [2].

У контексті запровадження в Україні механізмів цивільної конфіскації доцільним є вивчення зарубіжного досвіду, де подібні інструменти вже давно застосовуються як ефективний засіб протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Порівняльний аналіз правових моделей Великої Британії, США, Італії, Франції та України свідчить про спільні риси (низький поріг доказування, відсутність потреби у вироку суду) та відмінності у процесуальних підходах, інституційній структурі та ступені незалежності процедури [3]. Представлена нижче таблиця узагальнює ключові характеристики цивільної конфіскації у вибраних юрисдикціях, що дозволяє визначити переваги та недоліки кожної моделі для адаптації до національного правопорядку.

Таблиця 1

Порівняльно-правовий аналіз міжнародного досвіду проведення цивільної конфіскації

Країна	Законодавча база / Інституція	Тип конфіскації	Стандарт доказування	Ініціатор / Орган	Особливості
Велика Британія	Proceeds of Crime Act 2002 (Civil Recovery Order)	Цивільна конфіскація	Balance of probabilities (баланс ймовірностей)	Національне агентство зі злочинності (NCA)	Незалежне провадження; не потребує вироку суду у кримінальній справі
США	Інститут civil asset forfeiture	Цивільна конфіскація	Preponderance of the evidence (перевага доказів)	FinCEN, Міністерство юстиції США	Позов подається не проти особи, а проти майна (in rem); активне використання
Італія	Confisca di prevenzione	Превентивна конфіскація	Обґрунтована підозра, непропорційність доходам	Guardia di Finanza	Не потребує кримінального переслідування; конфіскація можлива «за підозрою»
Франція	AGRASC (змішана законодавча база)	Адміністративна та кримінальна конфіскація	Визначається окремо для кожної процедури	Agence AGRASC	Управління активами до і після конфіскації; застосовуються паралельно 2 процедури
Україна	ЦПКУМ (ст. 290 Кримінального процесуального кодексу), Закон «Про запобігання корупції»	Цивільна конфіскація / спецконфіскація	Достатність доказів, що майно є необґрунтованим активом або здобуте злочинним шляхом	Спеціалізована антикорупційна прокуратура, НАБУ, суд	Застосовується без обвинувального вироку; можливість визнання активу необґрунтованим у цивільному провадженні

Держфінмоніторинг – центральний орган виконавчої влади, уповноважений на збір, обробку, аналіз та передачу інформації щодо підозрілих фінансових операцій. Його функції базуються на принципах, викладених у Рекомендаціях FATF.

Попри наявність ефективної аналітичної спроможності, служба не має мандату ініціювати процес цивільної конфіскації самостійно, що суттєво обмежує її вплив на боротьбу з незаконним збагаченням.

Проте інституційна модель залишається фрагментованою, а механізми – не до кінця узгодженими з міжнародними стандартами FATF та рекомендаціями UNODC [5].

Стратегічне місце у системі фінансової безпеки держави ДФМУ здійснює свою діяльність у системі органів фінансового контролю, правоохоронних та антикорупційних інституцій (НАБУ, БЕБ, САП, НАЗК) на основі принципу інформаційної взаємодії. Її аналітична функція спрямована на виявлення структурних фінансових аномалій, зокрема: значні необґрунтовані надходження, транзакції через офшори, нетипові банківські активності [6].

На основі таких спостережень формується аналітичне досьє (case file), яке передається в правоохоронні органи. Проте чинне законодавство не надає ДФМУ права безпосередньо ініціювати процедуру цивільної конфіскації – навіть у випадках очевидної диспропорції між доходами та активами особи.

Хоча ДФМУ не є правоохоронним або судовим органом, його роль у попередньому ідентифікаційному етапі цивільної конфіскації є вирішальною. Аналітики служби: проводять глибокий фінансовий профайлінг; аналізують потоки грошових коштів через фінансові установи; встановлюють зв'язки між особами, транзакціями та юрисдикціями; виявляють вторинні ознаки злочинної активності – приховування бенефіціарів, підставні компанії, маніпуляції з активами тощо.

Ці матеріали можуть (і повинні) бути використані як обґрунтування для позовів про цивільну конфіскацію у судовому порядку. Аналогічно до практики FinCEN у США, ДФМУ є «розвідником» у фінансовому полі, який виявляє цілі для юридичного реагування.

Державна служба фінансового моніторингу України є не лише спостерігачем, але й стратегічним архітектором інформаційної компоненти цивільної конфіскації. У контексті реформування сектору фінансової безпеки та наближення української правової системи до стандартів ЄС, розширення повноважень ДФМУ стане ключовим етапом на шляху до ефективного управління активами злочинного походження [7].

Держфінмоніторинг здійснює: збір і первинну обробку інформації щодо підозрілих транзакцій; аналіз фінансових потоків; формування аналітичних висновків (фінансових досьє); передавання матеріалів правоохоронним органам [8].

Проте нині Держфінмоніторинг має обмежений мандат: без права ініціювати процес конфіскації або прямого замороження активів у рамках цивільного провадження. Окрім цього серед сучасних викликів є такі: – нормативні обмеження. Відсутність чіткого законодавства щодо підстав, порядку, суб'єктів застосування цивільної конфіскації; – технологічна відсталість. Недостатній рівень автоматизації фінансової аналітики, обмежений доступ до міжнародних реєстрів; – інституційна фрагментарність. Недостатня коор-

динація між органами, що мають повноваження у сфері виявлення та арешту майна; – кадрові проблеми. Брак кваліфікованих фінансових аналітиків, відсутність спеціалізованих програм навчання.

Висновки. Державна служба фінансового моніторингу України має усі потенційні передумови для трансформації в потужний аналітичний центр з протидії фінансовим злочинам. Проте ефективне впровадження інструментів цивільної конфіскації вимагає не лише законодавчого оновлення, але й суттєвого перегляду міжінституційних механізмів. Запозичення досвіду країн із розвиненими системами конфіскації дозволить сформувати в Україні модель, що базуватиметься на принципах правової визначеності, ефективності та справедливості.

Трансформація інституційної моделі Держфінмоніторингу з акцентом на превентивно-аналітичну функцію та розширення міжнародного інформаційного обміну сприятиме підвищенню результативності цивільної конфіскації як інструменту фінансово-правового впливу на незаконні активи.

Список використаних джерел

1. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: закон України від 06.12.2019 № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text> (дата звернення: 20.01.2026).
2. Міжнародні стандарти з протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму і розповсюдженню зброї масового знищення. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/%D0%9C%D1%96%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1> (дата звернення: 20.01.2026).
3. Фінансова розвідка: навч. посіб. / кол. уклад. за заг. ред. Карапетян О.М. Тернопіль: Західноукраїнський національний університет, 2024.
4. Законодавство / Державна служба фінансового моніторингу України. URL: <https://fiu.gov.ua/pages/zakonodavstvo> (дата звернення: 22.01.2026).
5. Макбрайд Д. Вилучення активів в дохід держави і Європейська конвенція з прав людини. USAID, Кімонікс Інтернешнл Інк. 2023. 36 с.
6. Саприкін Д.В., Бохан А.В. Особливості санкційної політики держав та стратегії держав в умовах глобалізації. *Молодий вчений*. 2023. № 5 (117). С. 164–168.
7. Скочипляс-Павлів О.В. Здійснення адміністративного судочинства Вищим антикорупційним судом у справах про застосування санкцій. *Право і суспільство*. 2023. № 2. Т. 2. С. 182–186.
8. Фінансовий моніторинг: навч. посіб. / кол. уклад. за заг. ред. Е.О. Юрія. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 304 с.
9. Міжнародні стандарти з протидії відмиванню доходів, фінансуванню тероризму та розповсюдженню зброї масового знищення (Рекомендації FATF). Париж: Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), 2012 (зі змінами станом на 2023 р.). URL: <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Fatfrecommendations/Fatf-recommendations.html> (дата звернення: 23.01.2026).
10. Директива (ЄС) 2018/1673 Європейського Парламенту та Ради від 23 жовтня 2018 року про боротьбу з відмиванням грошей за допомогою кримінального права // Офіційний вісник Європейського Союзу. 2018. L 284. С.22–30. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32018L1673> (дата звернення: 20.01.2026).
11. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: прийнята резолюцією 58/4 Генеральної Асамблеї ООН від 31 жовтня 2003 року. Нью-Йорк: ООН, 2004. 41 с. URL: <https://www.unodc.org/unodc/en/corruption/uncas>. (дата звернення: 18.01.2026).
12. Про санкції: Закон України від 14.08.2014 № 1644-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text> (дата звернення: 20.01.2026).
13. Про Вищий антикорупційний суд: Закон України від 07.06.2018 № 2447-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text> (дата звернення: 21.01.2026).
14. Basel Institute on Governance. Basel AML Index 2023: Ranking money laundering and terrorist financing risks around the world. Basel: Basel Institute on Governance, 2023. URL: <https://baselgovernance.org/basel-aml-index> (дата звернення: 20.01.2026).
15. Council of Europe. MONEYVAL. Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures – Ukraine. Fifth Round Mutual Evaluation Report. Strasbourg: Council of Europe, 2021. URL: <https://www.coe.int/en/web/moneyval> (дата звернення: 20.01.2026).

Reference

1. *Pro zapobihannia ta protydiu lehalizatsii (vidmyvanni) dokhodiv, oderzhanykh zlochynnym shliakhom, finansuvanniu teroryzmu ta finansuvanniu rozpovsiudzhennia zbroi masovoho znyschennia: Zakon Ukrainy vid 06.12.2019 № 361-IX [On Prevention and Counteraction to Legalization (Laundering) of the Proceeds of Crime, Financing of Terrorism and Financing of Proliferation of Weapons of Mass Destruction: Law of Ukraine dated 06 December 2019 No. 361-IX]* [in Ukrainian].
2. Mizhnarodni standarty z protydiu vidmyvanni dokhodiv ta finansuvanniu teroryzmu i rozpovsiudzhennia zbroi masovoho znyschennia. [International Standards on Combating Money Laundering, Terrorist Financing and Proliferation of Weapons of Mass Destruction]. Ofitsiini materialy Derzhavnoi sluzhby finansovoho monitorynhu Ukrainy. Retrieved from <https://fiu.gov.ua/> [in Ukrainian].
3. *Finansova rozvidka: navch. posib. (2024) / kol. ukklad. za zah. red. Karapetian O.M. [Financial Intelligence: textbook]* / ed. by Karapetian O.M. Ternopil: Zakhidnoukrainskyi natsionalnyi universytet [in Ukrainian].
4. *Derzhavna sluzhba finansovoho monitorynhu Ukrainy. Zakonodavstvo. [State Financial Monitoring Service of Ukraine. Legislation]*. Retrieved from <https://fiu.gov.ua/pages/zakonodavstvo> [in Ukrainian].
5. Makbraid, D. (2023). *Vyluchennia aktyviv v dokhid derzhavy i Yevropeiska konventsii z prav liudyny [Asset Recovery and the European Convention on Human Rights]*. USAID, Chemonics International Inc. [in Ukrainian].
6. Saprykin, D. V. & Bokhan, A. V. (2023). Osoblyvosti sanktsiinoi polityky derzhav ta stratehii derzhav v umovakh hlobalizatsii [Features of State Sanctions Policy and State Strategies in the Context of Globalization]. *Molodyi vchenyi - Young scientist*, 5 (117), 164–168 [in Ukrainian].
7. Skochyplias-Pavliv, O. V. (2023). Zdiisnennia administratyvnoho sudochynstva Vyschym antykoruptsiinym sudom u spravakh pro zastosuvannia sanktsii. [Administrative Proceedings of the High Anti-Corruption Court in Cases on the Application of Sanctions]. *Pravo i suspilstvo - Law and security*, 2 (2), 182–186 [in Ukrainian].
8. *Finansovyi monitorynh: navch. posib. (2022) / kol. ukklad. za zah. red. E.O. Yurii. [Financial Monitoring: textbook]* / ed. by E.O. Yurii. Chernivtsi: Chernivetskyi natsionalnyi universytet im. Yu. Fedkovycha [in Ukrainian].
9. *Financial Action Task Force (FATF) (2012). International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation (The FATF Recommendations) [International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation (The FATF Recommendations)]*. Paris: FATF [in English].
10. *Directive (EU) 2018/1673 of the European Parliament and of the Council of 23 October 2018 on combating money laundering by criminal law [Directive (EU) 2018/1673 of the European Parliament and of the Council on combating money laundering by criminal law]* (2018). *Official Journal of the European Union*, L 284, 22–30 [in English].
11. *United Nations Convention against Corruption (UNCAC). [United Nations Convention against Corruption]* (2024). Adopted by General Assembly Resolution 58/4 of 31 October 2003. New York: United Nations [in English].
12. *Pro sanktsii: Zakon Ukrainy vid 14.08.2014 № 1644-VII [On Sanctions: Law of Ukraine dated 14 August 2014 No. 1644-VII]* [in Ukrainian].
13. *Pro Vysshchy antykoruptsiinyi sud: Zakon Ukrainy vid 07.06.2018 № 2447-VIII. [On the High Anti-Corruption Court: Law of Ukraine dated 07 June 2018 No. 2447-VIII]* [in Ukrainian].
14. *Basel Institute on Governance. Basel AML Index 2023: Ranking Money Laundering and Terrorist Financing Risks around the World*. Basel: Basel Institute on Governance [in English].
15. *Council of Europe. MONEYVAL. Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures – Ukraine* (2021). Fifth Round Mutual Evaluation Report. Strasbourg: Council of Europe [in English].

Стаття надійшла 10.01.2025

Стаття прийнята до друку 27.02.2025

Стаття опублікована 30.04.2026.